

Imaginea — prin virtuțile sale evocatoare și larg informative — poate fi considerată pe bună dreptate, dacă nu unicul element de cunoaștere a realităților unor epoci, în orice caz — unul din termenii săi importanți. Calitatea sa de complement al izvoarelor documentare sau de unicul informativ, dă măsura necesității studierii sale cu rezultate de cele mai multe ori foarte interesante pentru reconstituirea unor realități revolute.

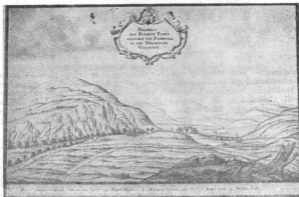
Viața politică, complexul cultural, aspectele de ordin comercial sau numai strict geografice specifice țărilor române de-a lungul secolelor, pot fi recompușe și interpretate cu un plus de obiectivitate, grație mărturiilor iconografice. Lăsând de o parte fantazarea imagistică a artiștilor medievali, un Luigi Mayer, Raffet, Bouquet, Doussault, sau Preziosi, dincolo de calitatea plastică (uneori discutabilă) a lucrărilor privind lumea românească a secolelor XVIII și XIX, sînt din această perspectivă naratori (nu însă anecdotici), adică martori.

Studiul de față își propune semnarea unui ciclu de lucrări executate în tehnica lavis-ului, lucrări care sînt păstrate în colecțiile Muzeului de istorie a municipiului București. Provenind din donația dr. George Severeanu, ele înfățișează 8 trecători care leagă Transilvania de celelalte țări române și 7 orașe ardeleni, acestea din urmă completate de cite un comentariu privind istoricul și specificul fiecăruia. Autorul, un oarecare Ayzaga, artist ce nu figurează în nici un dicționar de specialitate, ar putea fi unul din inginerii sau arhitecții făcînd parte din administrația austriacă a Transilvaniei, însărcinați cu notarea, „fotografierea” am spune, a punctelor de interes maxim pentru Imperiul Habsburgic. Afirmarea este susținută de informațiile de ordin vizual și documentar cuprinse de planșe, de limba în care sînt scrise titlurile și legendele, în sfîrșit, de prezența personajelor învesmintate în costume sau uniforme apusene.

Trecătorile carpatine, punți de legătură între cele trei țări române, altfel spus — martore sau chiar protagoniste a numeroase evenimente politice, în același timp, căi de comunicație atît pe plan comercial cit și etnic și cultural, sînt prezente în creațiile artiștilor plastici mai cu seamă în secolul al XIX-lea cu osebire în virtutea pitorescului și atmosferei romantice pe care le degajă. Astfel de lucrări, semnate Raffet de pildă, pot fi puncte de plecare pentru judecata valorică a unui critic sau istoric de artă, îngustînd însă unghiul de interes documentar al omului de știință. Din această perspectivă, lucrările lui Ayzaga echilibrează oarecum cele două moduri de abordare amintite.

Contribuții la cunoașterea

Avem de-a face aici cu imagini, „prospecte” ale trecătorilor Turnu Roșu, Vulcan, Buzău, Brețcu, Ghimeș, Toplița, Tihuța și Rodna, imagini în care tendința de obiectivare cerută de presupusa comandă nu anihilează spontaneitatea liniei și savoarea detaliului.

Pășuni Buzău

Pășuni Brețcu

Passul Ghimeș

Passul Toplița

Fără a face o analiză stilistică, nu putem trece peste câteva observații semnificative pentru datarea sau circumscrierea acestora într-o anumită artă de tradiție. Vom remarca deci constanța prim planurilor înfățișând trunchiuri retezate de copaci sau stînci, vivificate de prezențe umane dintre cele mai diverse : o țărăncă torcînd, un cioban rezemat în băta ală-

turi de turmă, ostași, însuși autorul desenând, cu spatele la privitor, la poalele unui copac. Apoi modul de tratare a vegetației, a cărui minuție trădează stilul pictural al sec. al XVIII-lea, în sfârșit cartusul rocaille prezent în fiecare lucrare. Toate acestea, alături de câteva informații cuprinse în titluri sau comentarii („Valahia Austriacă” sau „acestea s-au petrecut anul trecut, în 1735”) permit determinarea perioadei de elaborare : prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Virtuțile plastice enumerate anterior, cedează locul și celor de ordin documentar. Poezia, pitorescul, fantezia sînt înlocuite de rigoarea și detașarea necesare unei descripții obiective. Munții, văile și dealurile sînt caligrafiate cu o vădită grijă pentru corectitudine, dar în manieră aproape cartografică. Cursurile apelor sînt indicate cu săgeți, unghiurile perspective devin constante pentru a putea înregistra toate detaliile de interes. Scrupulozitatea artistului se manifestă atît în text cît și în notația grafică. O descriere anonimă a Moldovei în sec. XVI,¹ caracterizează astfel trecătoarea Turnu Roșu : „...turcii sînt siliți să treacă cu mare greutate pe la Turnu Roșu, care este așezat la poalele Carpaților (...) cu o fortăreață sau o cetățuie înconjurată de munți înalți și trecînd pe o cale așa de îngustă și de stîncoasă încît nici un singur cal mergînd cu grijă nu poate trece ușor”. Lucrarea artistului austriac figurînd Turnu Roșu² se suprapune aproape acestei descrieri ; sînt prezente atît fortificațiile romane și construcția masivă de plan rectangular a turnului propriu zis, cît și „Via Carolina” strecurîndu-se de-a lungul Oitului sub o poartă antică și castelul medieval de la Tâlmaci, toate acestea confirmînd încă o dată ascuțimea observației și fidelitatea redării.

Vama de la Vulcanu,³ situată în Carpații meridionali se bucură de privilegiul unui text mai complet, informație care întovărășește șirul de călăreți traversînd podișul de la poalele lanțului muntos format de virfurile Arcanu, Straja, Vulcan, Drăgoi, Faring și Cibin : „Jiul e împărțit în două : cel românesc și cel unguresc înconjurat de munți foarte înalți unde nobilii și țărani din districtul Hațeg își cresc vitele iarna și vara și anume vara în munți, iar iarna în sălașuri care sînt în număr de peste 2000”.

Că avem de-a face nu cu lucrările unui călător impresionat de frumusețea peisajului românesc, ci cu cele ale unui observator însărcinat cu redarea exactă a punctelor grănicerești și vamale, a eventualelor fortificații existente la graniță și a topografiei acestor regiuni, ne-o demonstrează și celelalte lucrări. Un călător prin Transilvania jumătății secolului al XVII-lea, Hiltbrandt,⁴ nota că „ar fi omeneste cu nepuință să vorbești de așa ceva anume ca un dușman străin să pătrundă așa de ușor în țară dacă trecătoarele ar fi păzite fie chiar și de puțini soldați dar de

¹ Descriere anonimă a Moldovei, în *Călători străini despre Țările Române*, București, vol. I, Ed. științifică, p. 193.

² *Prospect des Rothen Thurn Passes in die Osterreich und Türrck Walachey*, Muzeul de istorie a Municipiului București, în continuare M.I.M.B., inv. 11. 946/397.

³ *Prospect der so genannten Olah oder Rumunyska Schye, eines Thals im Haczeger District in Siebenbürgen, wo man über den Berg Vulcan in die Kaysl. Oester. Valchey reisthet*, M.I.M.B., inv. 11937/400.

⁴ C. I. Hiltbrandt — *Călătoria în Transilvania*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, p. 330.

ispravă⁴. Peste nici o sută de ani însă, Ayzaga avea să noteze clădirile grânicerilor și vameșilor, palisadele și șanțurile, punctele de observație de la Buzău, Brețcu, Ghimeș, Toplița, Tihuța și Rodna, mărturiile de necontestat ale importanței strategice pe care o aveau aceste puncte de frontieră. În prospectul pasului Ghimeș⁵ este semnalată chiar prezența husarilor, în număr destul de mare judecând după caii surprinși la păscut și care le aparțin. În aceeași lucrare ni se atrage atenția asupra ruinelor unui turn și zidurilor care închideau cindva intrarea în trecătoare, iar în prospectul pasului Brețcu,⁶ asupra ruinelor fortificațiilor romane incluse în incinta vămii.

Alte notații iconografice se constituie în tot atâtea mărturii privind aspecte ale vieții comerciale specifice epocii. Sistemul vămuirii după poverile unui cal este subînțeles de șirul călăreților care traversind pasul Brețcu duc de frâu caii încărecați cu desagi; lavis-ul înfățișînd vama de lângă Toplița⁷ consemnează o plută venind pe Mureș dinspre munții Giurgeului și — fapt semnificativ — spînzurătoarea destinată „celor ce vor să treacă trecătoarea clandestină”. Un alt aspect notabil afirmat deschis de Ayzaga, este interesul imperialilor față de configurația teritorială a Transilvaniei, a Olteniei cucerite și implicit față de frontierele acestora, fapt care nu exclude și tendințele expansioniste ale Austriei. În planșa figurînd trecătoarea Rodnei⁸ doi imperiali asistați de trei țărani fac observații topografice fapt care întărește și creditul de veridicitate acordat autorului care fără îndoială n-a ezitat să le întrebuițeze.

Ciclul lucrărilor lui Ayzaga înfățișînd o parte din trecătorile carpatine reprezintă astfel, prin bogăția informațională pe care o conține, prin plastica sugestivă prin care aceasta este exprimată, un document demn de atenția istoricilor, dar și a criticilor de artă, constituind în același timp o etapă a evoluției studiului austrieților asupra țării noastre, cu toate implicațiile pe care acest fapt le conține.

Contributions à la connaissance de l'Iconographie des pas Carpatiques

RÉSUMÉ

L'exposé attire l'attention sur une série de huit lavis qui se trouvent dans le patrimoine du M.I.M.B., ouvrages qui appartiennent à Ayzaga, ingénieur ou architecte autrichien, probablement présent pendant le XVIIIe siècle en Transyl-

⁴ Prospect des Ghimescher Pässe aus Siebenbürgen in die Moldau, M.I.M.B., inv. 11994/398.

⁵ Prospect des Berecker Pässe welches ein Fahrweg in die Moldau ist, M.I.M.B., inv. 11983/401.

⁷ Prospect des Ramezaler Pässe an der Maros über Toplița in die Moldau, M.I.M.B., inv. 11977/402.

⁸ Prospect des Rodnauer Pässe acht Stund von Bistritz, welches ein Reith — weeg in die Moldau durch welchen A o 1717 die Tartaren in Siebenbürgen eingefallen, M.I.M.B., inv. 11979/403.

vanie habsbourgique. Intéressants du point de vue plastique et significatifs comme source documentaire, ceux-ci figurent les pas carpatiques et sont enrichis par des textes ou des notes explicatives.

La description correcte des détails d'ordre géographique, commercial, stratégique, architectonique, même archéologique — spécifiques aux pas Turnu-Roșu, Vulcan, Buzău, Breșcu, Ghimeș, Toplița, Tihuța et Rodna — est révélatrice pour comprendre la destination des ouvrages, preuves de l'intérêt suscité dans l'Empire des Habsbourg par les pays roumains, à cette époque.